

В І Д Г У К
офіційного опонента докторки юридичних наук, професорки
Гринько Світлани Дмитрівни на дисертаційне дослідження
Гуменюка Віктора Вікторовича на тему
«Трансформації у сфері правового регулювання нотаріальної діяльності
України в умовах цифровізації», поданого на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження Гуменюка Віктора Вікторовича, присвяченого трансформаціям у сфері правового регулювання нотаріальної діяльності України в умовах цифровізації, зумовлена комплексом глибинних змін у функціонуванні інституту нотаріату, викликаних стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових сервісів публічного управління. У сучасних умовах відбувається суттєва модернізація правових механізмів здійснення нотаріальних дій, що потребує переосмислення традиційних підходів до організації нотаріальної діяльності, забезпечення її ефективності, безпеки та доступності.

Додаткової вагомості досліджуваних проблематиці надають процеси європейської інтеграції України та необхідність гармонізації національного законодавства із стандартами ЄС у сфері електронної ідентифікації, довірчих послуг та цифрового документообігу. Водночас актуальність теми посилюється впливом надзвичайних умов, зокрема воєнного стану, що актуалізує питання безперервності нотаріального обслуговування, захисту прав громадян та функціонування електронних реєстрів у кризових умовах.

Таким чином, дослідження трансформацій правового регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифровізації має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки спрямоване на формування сучасної моделі електронного нотаріату, здатної забезпечити належний рівень правових

гарантій, ефективності та довіри до нотаріальних процедур у цифровому середовищі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна і загальнонаціональне або світове значення. Дисертаційна робота Гуменюка Віктора Вікторовича характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв’язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків.

Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості. Серед робіт з цивільного права та нотаріату, які здійснювалися в Україні, дана робота виступає, по суті, першим спеціальним дослідженням, спрямованим на розкриття юридичної природи та порядку здійснення нотаріальної діяльності в умовах війни та запровадження цифровізації, розв’язанні комплексу теоретичних і практичних проблем, що виникають під час здійснення нотаріальної діяльності в умовах цифровізації.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони одержані за допомогою таких методів, як історичного, аналізу, діалектичного, формально-логічного, порівняльно-правового, системно-структурного, моделювання, статистичного та інших.

Структура дисертації відповідає меті та предмету дослідження, складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Такий підхід до структурування змісту дослідження виглядає цілком логічним, адже дозволив здобувачу розкрити завдання, що були обрані для дослідження, а саме: дослідити історичні трансформації нотаріального діловодства: від паперових документів до дигіталізованих форм; провести доктринальний аналіз поняття, правової

природи та системи загальних правил вчинення нотаріальних дій в Україні як основи для подальшого вивчення цифрових трансформацій; визначити та охарактеризувати сутність впливу цифровізації на фундаментальні принципи та загальні правила вчинення нотаріальних дій, включаючи механізми ідентифікації осіб, верифікації волевиявлення, перевірки даних та посвідчення юридичних фактів; систематизувати та класифікувати сучасні форми та види електронного нотаріального діловодства в Україні, розкривши їхні правові особливості та функціональне призначення в умовах цифровізації; обґрунтувати доцільність та сформулювати авторські визначення «електронного нотаріального акту» та «електронного нотаріального діловодства» як нових правових інститутів, визначивши їх ключові ознаки та правову природу; розглянути та проаналізувати стан законодавчого забезпечення цифровізації нотаріального діловодства в Україні, ідентифікуючи існуючі правові прогалини, колізії та недоліки, а також визначити, як воєнний стан прискорив ці зміни та виявив прогалини в регулюванні дистанційних нотаріальних дій; проаналізувати практику застосування електронних сервісів у нотаріальному діловодстві, виявити їхні переваги та існуючі виклики (зокрема, у сферах кібербезпеки, захисту персональних даних та цифрової грамотності); розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації з удосконалення нормативно-правових актів України, що регулюють загальні правила вчинення нотаріальних дій та порядок ведення нотаріального діловодства в умовах цифровізації, з урахуванням європейських стандартів та виявлених практичних викликів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим системним та комплексним дослідженням здійснення нотаріальних дій чи відмови в їх вчиненні в процесі цифровізації нотаріальної діяльності України. Автором здійснено власні напрацювання та зроблено на їх основі висновки, які обумовлюють наукову новизну та достовірність одержаних в результаті дисертаційного дослідження результатів.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений автором комплексний аналіз еволюції нотаріату в Україні, який охоплює історичний розвиток, сучасний етап реформування та перспективи цифрової трансформації (*розділ 1 дис.*). Цінним є висвітлення особливостей функціонування нотаріату в умовах воєнного стану, що дозволило показати його роль у забезпеченні захисту прав громадян, стійкості правової системи та адаптації нотаріальної діяльності до сучасних викликів (*с. 149-153 дис.*).

Серед позитивних результатів дослідження слід відзначити комплексний підхід автора до формування системи принципів правового регулювання нотаріальної діяльності в умовах цифровізації. Заслуговує на підтримку пропозиція щодо нормативного закріплення таких принципів у Законі України «Про нотаріат», а також обґрунтування необхідності доповнення традиційної системи принципів положеннями про захист персональних даних і забезпечення безперебійного функціонування державних електронних реєстрів, що відповідає сучасним тенденціям розвитку цифрового нотаріату (*с. 64-65 дис.*).

На особливу увагу заслуговує запропоноване автором визначення електронного нотаріального акта та виокремлення його характерних ознак (*с. 93-94 дис.*). Позитивним є комплексний підхід до розкриття правової природи цього поняття з урахуванням сучасних вимог цифровізації нотаріальної діяльності, а також акцентування уваги на таких його властивостях, як цілісність, автентичність, конфіденційність, інтеграція з державними електронними реєстрами та забезпечення юридичної сили електронного документа. Запропонований підхід має як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку концепції електронного нотаріату в Україні.

Заслуговує на підтримку висновок автора щодо доцільності поступового переходу до єдиного нотаріату шляхом відмови від поділу нотаріусів на державних і приватних (*с. 105 дис.*). Такий підхід є концептуально виваженим, відповідає сучасним тенденціям реформування нотаріату та спрямований на

забезпечення єдиних стандартів здійснення нотаріальної діяльності й підвищення доступності нотаріальних послуг.

На схвальну оцінку заслуговує здійснене автором дослідження особливостей реалізації принципів добросовісності та розумності у сфері електронної нотаріальної діяльності. Безперечною перевагою роботи є адаптація класичних засад цивільного права, зокрема принципу добросовісності та доктрини *venire contra factum proprium*, до умов цифровізації нотаріату. Цінним є акцентування уваги на необхідності забезпечення послідовності дій нотаріуса, належної фіксації електронних нотаріальних дій та врахування нових цифрових ризиків, що сприяє формуванню сучасної концепції електронного нотаріату й удосконаленню практики застосування цивільно-правових принципів у цифровому середовищі (с. 107-109 дис.).

Позитивної оцінки заслуговує проведений автором ґрунтовний аналіз європейських тенденцій цифровізації нотаріальної діяльності та перспектив їх імплементації в Україні. Особливий науковий і практичний інтерес становить дослідження положень Регламенту ЄС eIDAS та їх значення для розвитку електронної ідентифікації, електронних довірчих послуг і цифрового нотаріату. Обґрунтування необхідності гармонізації українського законодавства із сучасними європейськими стандартами, зокрема щодо використання цифрової ідентифікації та електронних довірчих сервісів, свідчить про комплексний підхід автора до вирішення проблем цифрової трансформації нотаріальної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів України (с. 109-111 дис.).

На схвальну оцінку заслуговує запропонований автором комплексний підхід до розширення функціональної ролі нотаріуса в умовах цифровізації та воєнного стану. Особливий інтерес становить обґрунтування доцільності поєднання нотаріальної діяльності з медіацією, а також пропозиції щодо розширення повноважень нотаріусів у сфері забезпечення доказів і встановлення юридичних фактів у позасудовому порядку. Позитивним є звернення до зарубіжного досвіду та врахування сучасних тенденцій альтернативного

вирішення правових конфліктів, що свідчить про комплексний і практично орієнтований характер дослідження (с. 124 дис.).

На особливу увагу заслуговує комплексне бачення автором перспектив розвитку електронного нотаріату в Україні. Позитивно оцінюється системний підхід до визначення пріоритетних напрямів його подальшої модернізації, зокрема обґрунтування необхідності комплексного законодавчого врегулювання електронного нотаріату, розширення переліку електронних нотаріальних дій, інтеграції з державними та міжнародними інформаційними системами, а також критичний аналіз можливостей і ризиків використання сучасних цифрових технологій, насамперед блокчейну (с. 134-139 дис.). Такий підхід свідчить про високий рівень опрацювання проблематики та орієнтацію дослідження на перспективи розвитку нотаріальної діяльності в умовах цифрової трансформації й європейської інтеграції України.

На особливу увагу заслуговує проведений автором комплексний аналіз перспектив використання технологій штучного інтелекту у нотаріальній діяльності. Позитивно оцінюється виважений підхід, відповідно до якого штучний інтелект розглядається не як альтернатива нотаріусу, а як ефективний інструмент автоматизації окремих процедур, що сприяє підвищенню оперативності, точності та якості нотаріальних послуг за умови збереження вирішальної ролі нотаріуса у прийнятті юридично значущих рішень. Цінним є також акцентування уваги на необхідності поєднання технологічних можливостей штучного інтелекту з правовими гарантіями, професійною відповідальністю нотаріуса та дотриманням вимог щодо захисту персональних даних, що свідчить про збалансований і науково обґрунтований підхід автора до досліджуваної проблематики (с. 140-149 дис.).

Загалом дисертація характеризується цілою низкою інших положень, що свідчать на користь оригінального характеру отриманих результатів.

Положення новизни, що виносяться на захист, підкріплені відповідними висновками по ходу дослідження, належним чином обґрунтовані. Робота

містить наукові положення, які мають важливе науково-теоретичне значення й практичне спрямування.

Ознайомлення з рецензованою роботою дає підстави зробити висновок, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, ступінь їх достовірності та наукової новизни в цілому відповідають вимогам, що ставляться до даного виду робіт.

Позитивної оцінки заслуговує ґрунтовна джерельна база дисертаційного дослідження, що охоплює 327 найменувань, із яких 78 становлять іноземні джерела. Такий обсяг і якісний склад використаних матеріалів свідчить про високий рівень наукової опрацювання проблематики та належну увагу автора до сучасного стану доктринальних і нормативних підходів у зарубіжних правових системах. Особливої уваги заслуговує здійснений у роботі детальний аналіз законодавства про нотаріальну діяльність таких держав, як Латвія, Італія, Угорщина, Естонія та Франція, що дозволило автору сформувати порівняльно-правові висновки та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення національного регулювання нотаріальної діяльності в Україні.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації Гуменюка Віктора Вікторовича, викладені у 5-х наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також у 4-х тезах доповідей на наукових конференціях.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам у його публікаціях, не використовувались.

Оцінка оформлення дисертації. Стиль, форма, зміст рукопису свідчать про професійність дисертанта, схильність до наукового аналізу, вміння використовувати літературні, нормативні джерела, судову практику, формувати на їх основі власні теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності та відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Зауваження щодо змісту дисертації. Не заперечуючи актуальність проведеного автором дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень, а також практичну значущість результатів для вдосконалення національного законодавства у сфері цивільного права та нотаріату, разом із тим необхідно зазначити, що окремі положення дисертаційної роботи Гуменюка Віктора Вікторовича мають дискусійний характер, а деякі висновки потребують додаткової аргументації.

1. Запропоноване автором визначення електронного нотаріального діловодства (*с. 96-97 дис.*) загалом є змістовним і комплексним, проте викликає окремі зауваження з позицій юридичної техніки та теорії права. Насамперед дефініція є надмірно перевантаженою ознаками, технічними характеристиками та функціональними цілями, що ускладнює її сприйняття і не повною мірою відповідає вимогам до наукової дефініції. До визначення включено перелік конкретних технологічних засобів реалізації (зокрема засоби електронної ідентифікації, кваліфікований електронний підпис, інтегровані державні реєстри, єдиний електронний нотаріальний архів), хоча вони характеризують механізм функціонування відповідної системи, а не сутність самого поняття. З

огляду на динамічний розвиток цифрових технологій і законодавства у сфері електронних довірчих послуг така деталізація може зумовити швидке моральне та нормативне застарівання запропонованої дефініції.

Крім того, до визначення включено його цільове призначення («з метою забезпечення підвищеної ефективності, прозорості, кібербезпеки та юридичної достовірності»), хоча мета функціонування не належить до істотних ознак поняття. При цьому окремі використані категорії мають оціночний характер. Зокрема, поняття «підвищена ефективність» відображає очікуваний результат функціонування системи, а не її визначальну властивість, тоді як «кібербезпека» є характеристикою або принципом функціонування відповідної інформаційної системи, а не самостійною метою нотаріального діловодства.

Дискусійним також видається надмірно деталізований перелік процесів, що охоплюються електронним нотаріальним діловодством. Включення майже всіх можливих операцій із документами та інформацією знижує універсальність запропонованої дефініції, оскільки розвиток цифрових технологій та еволюція законодавства можуть обумовити появу нових процесів, які не охоплюватимуться наведеним переліком. У зв'язку з цим доцільніше було б сформулювати визначення більш узагальнено, зосередивши увагу на його сутнісних ознаках, а технічні засоби реалізації, функціональні характеристики та цілі функціонування розкрити в окремих положеннях дослідження.

2. Викликає певну дискусію запропонована автором класифікація правил посвідчення правочинів на загальні, спеціальні та специфічні правила, пов'язані із цифровізацією нотаріальної діяльності (*с. 26 дис.*). Зокрема, наведений підхід потребує більш ґрунтового теоретичного обґрунтування, оскільки з представлених положень не вбачається чіткого класифікаційного критерію, за яким виокремлено третю групу правил. Видається, що цифровізація характеризує насамперед форму або спосіб реалізації нотаріальної діяльності, а не самостійний різновид правил нотаріального посвідчення правочинів.

Крім того, використане автором поняття «специфічні правила, пов'язані із цифровізацією нотаріальної діяльності» потребує додаткової конкретизації. Із наведеного формулювання не є цілком зрозумілим, чи йдеться про особливості застосування загальних і спеціальних правил посвідчення правочинів в умовах використання цифрових технологій, чи про формування окремої групи правових норм, які мають самостійний предмет правового регулювання. У зв'язку з цим доцільно чіткіше визначити зміст зазначеної категорії, критерії її виокремлення та місце у запропонованій класифікації.

3. Певну дискусію викликає запропоноване автором положення щодо функцій електронного нотаріального діловодства (*с. 27-28 дис.*). Насамперед не зовсім коректним видається ототожнення функцій електронного нотаріального діловодства з функціями нотаріату, оскільки посвідчення безспірних прав і фактів та запобігання виникненню спорів є традиційними функціями інституту нотаріату незалежно від форми організації діловодства. *Використання цифрових технологій змінює переважно способи реалізації цих функцій, але не їх зміст!* Крім того, використані у формулюванні категорії «якісно нові технологічні інструменти», «найвищі стандарти юридичної сили та довіри», «високотехнологічна система» мають переважно оціночний характер і потребують додаткової конкретизації. У зв'язку з цим наведене положення потребує більш чіткого розмежування функцій нотаріату та функцій електронного нотаріального діловодства, а також додаткового обґрунтування його наукової новизни.

4. Потребує додаткового обґрунтування висновки автора про доцільність запровадження цифрового нотаріального посвідчення *всіх!* правочинів (*с. 28 дис.*). Таке твердження має універсальний характер і не враховує особливостей окремих категорій правочинів, для яких специфіка предмета, суб'єктного складу або законодавчо встановлених процедур може об'єктивно обмежувати можливість їх повного переведення в електронний формат. Тому наведена

пропозиція потребує більш диференційованого підходу та належної аргументації.

5. Дискусійним видається висновок автора про необхідність законодавчого врегулювання електронного нотаріального акта як *самостійного правового інституту нотаріального діловодства!* (с. 25 дис.). Наведене положення потребує додаткового теоретико-правового обґрунтування, оскільки із змісту дослідження не вбачається достатніх підстав для висновку про формування нового самостійного правового інституту. Сам по собі перехід нотаріального акта до електронної форми не обов'язково зумовлює виникнення нового інституту права, а може свідчити лише про модернізацію форми документального оформлення нотаріальних дій. У зв'язку з цим доцільно більш чітко обґрунтувати критерії, які дозволяють розглядати електронний нотаріальний акт саме як самостійний правовий інститут, а не як окремий елемент або різновид електронного нотаріального діловодства.

6. Викликає дискусію запропонований автором механізм альтернативної ідентифікації особи, оскільки до нього включено різноманітні способи підтвердження особи, які мають неоднакову правову природу та рівень достовірності (с. 25 дис.). При цьому не визначено критерії їх застосування, юридичну силу кожного із запропонованих засобів та порядок вирішення можливих колізій між ними, що потребує додаткового теоретичного обґрунтування.

Загальний висновок по дисертації. У цілому висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Гуменюка Віктора Вікторовича, оскільки ним було вирішено поставлені завдання та досягнуто мету – розкрито юридичну природу та порядок здійснення нотаріальної діяльності в умовах війни та запровадження цифровізації, розв'язано комплекс теоретичних і практичних проблем, що виникають під час здійснення нотаріальної діяльності в умовах цифровізації.

Дисертаційне дослідження Гуменюка Віктора Вікторовича на тему «Трансформації у сфері правового регулювання нотаріальної діяльності України в умовах цифровізації» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – Гуменюк Віктор Вікторович заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

докторка юридичних наук, професорка,

заслужена юристка України,

завідувачка кафедри приватного права

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Світлана ГРИНЬКО

Підпис *Світлани Гринько*
ЗАСВІДЧУЮ:
Вчений секретар університету

Світлана Гринько

